

Jana Rüegg

Nobelbanor. Svenska förlags utgivning av översatta Nobelpristagare i litteratur sedan 1970

Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, 2021, 281 s.

Jana Rüeggs bog *Nobelbanor* er et omfattende studie af udgivelsen af oversatte Nobelpristagere på svenske forlag siden 1970. Bogen fremstår som et klassisk litteratursociologisk arbejde med grundlæggende interesse i de institutionelle og økonomiske rammer og vilkår for litteraturen. Med sit fokus på Nobelprisen placerer studiet sig i forlængelse af tidligere studier af litterære priser og værdidannelse. Rüegg nævner blandt andet, i sin korte forskningsoversigt, James F. Englishs *The Economy of Prestige* fra 2005, samt forskning specifikt om Nobelprisen, for eksempel Anna Gunders artikler om ”Nobeleffekten”. Rüegg arbejder i forlængelse af denne tradition, men markerer sig ved et fokus på forlagsperspektivet: hun undersøger Nobelprisens betydning for de svenske forlag – og forlagenes betydning for Nobelprisen. At Nobelprisen har betydning for de forlag som udgiver prisvinderne, er selvfølgelig ikke overraskende, og Rüeggs projekt bliver her at dokumentere denne forbindelse med data og diagrammer. Derudover er det især det sidste perspektiv som bærer studiet – at forlagene og deres indsatser med at introducere tekster på det svenske bogmarked har betydning for Nobelprisen: hvilke tekster som får prisen og prisens rolle på bogmarkedet. Rüegg undersøger grundigt Nobelpristagernes ”forlagsbaner”, altså udgivningsmønstre inden pristildelingen, i prisåret og efter tildelingen. Hun diskuterer også hvilken rolle de enkelte forlag har for tildelingen af prisen, hvilken betydning prisen får for forlaget og for udgivelsen af forfatterskabet på tværs af forlag samt for det svenske bogmarked generelt.

Forlagsperspektivet er i udgangspunktet spændende, selvom det også bliver meget brancheorienteret og svensk-fokuseret. Risikoen er at studiet bliver lidt snæversynet, med stor fokus på detaljer i materialet og svensk forlagshistorie, og mindre på de bredere problematikker og internationale perspektiver, som også kunne løftes frem i forbindelse med en undersøgelse af Nobelprisens betydning på et moderne bogmarked. At Rüegg dog har blik for disse problematikker afspejles i rammesætningen af studiet: bogen præsenteres i indledningen som et studie af Nobelprisens rolle i en litterær ”opmærksomhedsøkonomi”. Begrebet opmærksomhedsøkonomi præsenteres bl.a. i Thomas H. Davenport og John C. Becks *The Attention Economy* fra 2001 og henviser til en situation, hvor opmærksomhed bliver en valuta i sig selv. Rüegg applicerer dette perspektiv på det svenske bogmarked, hvor udbuddet af bøger bliver større og større, og hvor det således, angiveligt, får stadig større betydning for forlagene, at den enkelte titel kan tiltrække sig opmærksomhed. Det kan man, for eksempel, gennem litterære priser – og, som hun skriver: ”Det största priset, både vad gäller prissumma och prestige, som på en svensk marknad bidrar till att fästa uppmärksamheten på översatt litteratur är Nobelpriset” (s. 14). Muligvis kan man diskutere, om litterære priser, herunder Nobelprisen, faktisk er den bedste måde at undersøge, hvordan forlag

eller bøger tiltrækker sig opmærksomhed i dag, idet særligt den digitale udvikling betyder, at de litterære priser synes at betyde mindre end, for eksempel, synlighed på streamingtjenester eller et velplaceret opslag på Facebook. Omvendt er Rüeeggs erklærede fokus på den oversatte ”højprestigelitteratur” og her må man jo medgive, at et studie i Nobelprisen har sin berettigelse.

Den oversatte litteratur er central for Rüeeggs projekt. Hun orienterer sig teoretisk mod et fokus på ”verdenslitteratur”, med interesse for oversættelsespolitik og transnational litteratur. Det er et lovende greb at kombinere litteratursociologiens empiritunge studier med mere teoretiske og kulturkritiske perspektiver, som der for eksempel ligger i verdenslitteraturperspektivet. Verdenslitteratur som felt er vokset i de senere år, delvist ud fra det postkolonialistiske perspektiv, som længe har domineret særligt den anglofone litteraturkritik. Det kendetegnes af en interesse for cirkulationen af tekster hinsides de originale kulturelle kontekster, ifølge David Damrosch, en af feltets centrale figurer. Perspektivet er særdeles velvalgt i forhold til studiet af Nobelprisen, og Rüeegg fremhæver prisen som et ”tydligt tecken på litterär konsekration” (s. 15): altså at oversatte værker etablerer sig som ”højprestigelitteratur” eller hyperkanon på det transnationale bogmarked. Dog anvendes den teoretiske rammesætning og verdenslitteraturperspektivet ikke så aktivt i analysen, og det mere kulturkritiske perspektiv – at prisen, i den verdenslitterær sammenhæng, også kan problematiseres, idet dét, der præsenteres som verdenslitteratur, således defineres med en svensk pris – udebliver. I stedet fremgår det, at Rüeegg er mest interesseret i at anvende Nobelprisen, slet og ret som en afgrænsende faktor. Den fungerer, som hun siger, på én gang som ”avgränsning och urvalskriterium för att få fram ett urval av de författare som åtnjuter högst prestige inom världslitteraturen” (s. 16). Denne pragmatiske tilgang er selvfølgelig berettiget, og resultatet er da også en kvalificeret undersøgelse, men det kunne potentielt have været givende hvis de mere kulturkritiske perspektiver, som også ligger i verdenslitteraturbegrebet, i højere grad blev aktiverede – for eksempel i en diskussion om, hvordan de svenske forlag og deres udgivelses- og oversættelsesstrategier er med til at definere, hvad der er verdenslitteratur i dag, og hvordan lokale forhold og prioriteringer på det svenske bogmarked på længere sigt påvirker, hvad der bedømmes som værdifuld og ”højprestige” litteratur i et transnationalt perspektiv.

Som det er, forbliver både verdenslitteratur-perspektivet og oplevelsesøkonomien en ramme, som ikke for alvor bringes i spil i forhold til hoveddelen af bogen, som består af Rüeeggs grundige gennemgang af de svenske forlags udgivelse af oversatte Nobelpristagere. Hun fokuserer på forlagsbanerne og nærmere bestemt fordelingen af Nobelpristagerne på store, mellemstore og små forlag, men kommer også ind på andre aspekter i sit materiale; blandt andet betydningen af forfatterens køn og forfatterskabets status på bogmarkedet, fordelingen af priser til forfattere med forskellige originalsprog samt hvilke forlag, der specialiserer sig inden for de forskellige sprogområder. Studiet vidner om et omfattende forarbejde. Rüeegg har systematisk gennemgået udgivelsen af Nobelpristagerne bøger i Sverige, og hun redegør samvittighedsfuldt for alle metodiske problematikker, som er involveret i denne proces, herunder selve Nobelprisen som ”metodisk problem” – idet prisen og dens status inden for feltet har ændret sig i løbet af de cirka 50 år, som undersøgelsen fokuserer på, og det derfor kan være svært at sammenligne resultaterne for de enkelte prismodtagere. Alt i alt fremstår bogens hoveddel som en overbevisende gennemgang af udgivelsesmønstre og oversættelsestendenser.

De generelle observationer kompletteres med et afsnit med neddykninger i enkelte udvalgte prismodtageres forfatterskaber og deres udgivelseshistorie i Sverige. Dette afsnit – der bl.a. fokuserer på ”bestselleren” Doris Lessing, ”dramatikeren” Dario Fo og den ”ukendte” Czeslaw Milosz – skal fremhæves her, fordi det bidrager væsentligt til at nuancere de generelle observationer ved at illustrere, hvordan pristagernes forskellige forlagsbaner afhænger af række faktorer, såsom hvor tilgængelig forfatterskabet er, og hvor kendt forfatteren er inden pristildelingen.

Studiet underbygges af en række appendikser, diagrammer og oversigter over udgivelsesmønstre og prismodtagere fordelt på forlag og år; et værdifuldt materiale som kan bane vej for videre forskning i betydningen af de små forlag på bogmarkedet, eller tendenser i den oversatte skønlitteratur på det svenske bogmarked. Studiet fremstår således særdeles velfunderet. Det store fokus på statistik og empiri mærkes imidlertid også i teksten, der visse steder er præget af en lidt tung opremsning af resultater. Det mærkes, at ambitionen først og fremmest synes at være at kortlægge feltet snarere end levere en kulturkritisk analyse, og ofte fylder fremlæggningen af fakta mere end en analyse og diskussion af resultaterne. For eksempel skriver Rüegg om de statistiske forskelle, når det gælder tiden, det tager for en forfatter at etablere sig på bogmarkedet: Der går i gennemsnit 19 år fra en mandlige forfatter introduceres på bogmarkedet til han tildeles Nobelprisen, mens der for kvinderne går 26 år. Efter en udførlig gennemgang af statistikken (hun nævner også meridian og typeværdier for de to grupper af pristagere) konkluderer hun kortfattet, at det skyldes de ”patriarkala strukturer som længe har domineret den litterära världen” (s. 56) – uden uddybning. Det i sig selv er måske forståeligt nok, eftersom en udredning af disse strukturer kunne blive ganske omfattende, men jeg vil stadig hævde, at det kunne være interessant at videre analysere og diskutere betydningen af de resultater, som lægges frem i studiet.

Bogen afsluttes med en, igen ganske kortfattet, diskussion, hvor de centrale resultater fremhæves. Et af de vigtigste resultater er, at udgivelsen af Nobelprislitteraturen i de seneste år har været domineret af de små forlag. Mens mange Nobelpristagere introduceres på markedet af større forlag, som Norstedts og Bonniers, er disse forlags interesse primært bundet til prisen og eventuelt kommerciel gevinst, og de opgiver i mange tilfælde at forsætte med at udgive pristagerne, når den første interesse har aftaget. Nobelpristagerne bliver herefter, og særligt i de senere år, overtaget af småforlagene. Denne konklusion spejler, som Rüegg da også nævner, den generelle situation på bogmarkedet, som er præget af udbredt polarisering, hvor de store forlag er centreret om den mere kommercielle udgivelse, og hvor småforlagene får særstatus i forhold til den oversatte kvalitetslitteratur – samtidig med, at de generelt oplever fremgang på grund af digitaliseringen og de muligheder, den fører med sig for de små aktører. Dette er et spændende resultat, som måske også kunne fortjene en udfoldet diskussion. Således kunne det være interessant at diskutere, om det er en bredere, international tendens, at det er små aktører på markedet, som bærer dét, Rüegg benævner højprestigelitteratur? Og hvad betyder det, på længere sigt, for den oversatte litteraturs skæbne?

Just når det gælder sidstnævnte spørgsmål, synes Rüegg ikke udelt optimistisk. Hun konkluderer, på den ene side, at Nobelprisen stadig har stor symbolsk betydning, blandt andet idet den altså kan bidrage til at berige de små, nye aktører på bogmarkedet med vigtig symbolsk kapital. Samtidig fremhæver hun også, at Nobelprisen, og dermed den oversatte kvalitetslitteratur, har mistet betydning for de store forlag.

Med dette vender vi tilbage til indledningens rammesættende perspektiv, men hvor studiets fokus på Nobelprisen i indledningen motiveres med, at litterære priser får stor betydning i en moderne opmærksomhedsøkonomi, så problematiserer Rüegg altså, i sin afsluttende diskussion, at prisen faktisk har denne betydning, fordi de store forlag er orienterede mod den kommercielt orienterede litteratur, og fordi den oversatte skønlitteratur generelt har tabt terræn til andre former for litteratur på det svenske bogmarked.

Det kunne, som nævnt, være interessant at udvikle denne diskussion, for eksempel med udgangspunkt i verdenslitteraturbegrebet. Det skal dog for en god ordens skyld nævnes, at Rüeggs pågående afhandlingsprojekt, som udgør den bredere ramme for studiet, ifølge forfatterpræsentationen i bogen netop fokuserer på vilkårene for oversat skønlitteratur i Sverige, og det er derfor muligt, at de bredere perspektiver vil være at finde i den sammenhæng. Således er der så meget mere grund til at følge Rüegg og hendes forskning – også i fremtiden. *Nobelbanor* er en lovende start og et udgangspunkt, forhåbentlig, for videre analyse og diskussion.

Sara Tanderup Linkis